

ANKARA ÜNİVERSİTESİ UZAKTAN EĞİTİM YAYINLARI

Din Felsefesi

Yazarlar

Prof. Dr. Mehmet Sait REÇBER

Prof. Dr. Recep KILIÇ

Yrd. Doç. Dr. Engin ERDEM

Yrd. Doç. Dr. Zikri YAVUZ

Editör

Prof. Dr. Recep KILIÇ





ISBN: 978-605-136-091-1

© Ankara Üniversitesi, 2013

Bu kitabın basım, yayın ve dağıtım hakları Ankara Üniversitesi'ne aittir. Ankara Üniversitesi'nden yazılı izin alınmadan kitabın tamamı ya da bir bölümü mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Kitaptaki görüşlerin yasal ve bilimsel sorumluluğu, bölüm yazarlarına ve kitap editörlerine aittir.

Genel Yönetim : Prof.Dr.Haluk GERAY

Akademik Koordinasyon : Prof.Dr.Abdülkadir DÜNDAR

Teknik Koordinasyon : Murat ÇINAR

Öğretim Tasarımı : Uzm.Hale ILGAZ

Dizgi ve Sayfa Tasarımı : Çağrı BÜYÜKÇAYLI

Birinci Baskı

2013

İçindekiler

Sunuş.....	III
Kitabı Çalışırken	IV
İçindekiler	V
Editörden	VIII
Ünite1: Felsefe ve Din	1
Felsefe ve Din	4
Felsefe ve Din Kavramları	4
Felsefe ve Din İlişkisi.....	8
Din Felsefesi	16
Din Felsefesi ve Felsefenin Diğer Disiplinleri.....	19
Din Felsefesi ve Din Disiplinleri	20
Ünite 2: Tanrı Tassavvurları.....	29
Teizmin Tanrı Tasavvuru	32
Deizmin Tanrı Tasavvuru	34
Panenteizm ve Tanrı Anlayışı.....	46
Agnostizm	49
Ünite 3: Tanrı ve Sıfatları.....	59
Tanrı ve Sıfatları.....	62
Birlik ve Basitlik	63
Nihaîlik ve Zorunluluk	68
Ezelilik.....	71
Bilgi.....	74
Kudret	80
İrade ve Yaratma.....	84
Ünite 4: Tanrı'nın Varlığının Delilleri.....	97
Ontolojik Delil.....	100
Kozmolojik Delil	104
Teleolojik Delil	110
Ahlâk Delili	115
Dinî Tecrübe Delili	119
Ünite 5: Tanrı'nın Tarihe ve Tabiata Müdahalesi: Vahiy ve Mucize	135
Giriş	138
Vahiy	138

Vahyin Mahiyeti.....	138
Vahiy - Bilgi İlişkisi.....	150
Vahyin İmkânı	152
Vahyin Doğrulanması	154
Mucize	156
Mahiyeti.....	157
Kanıtlanması	165
Ünite 6: Akıl ve İman.....	175
Akıl, İnanç ve İman Kavramları.....	178
Fideizm ve Pragmatik İman Anlayışı.....	185
Wittgenstein, Dil Oyunları ve Fideizm	192
Tanrı İnancının Temelselliği	201
İman, Delil ve Delilcilik.....	208
Ünite 7: Tanrı Hakkında Konuşma: Din Dili.....	225
Din Diline Genel Bir Bakış	228
Doğrulama ilkesi ve Din Dili.....	229
Yanlışlama İlkesi	234
Din Dili ve Dil Oyunları	235
Tenzihî Din Dili	240
Dini Sembolizm	243
Din ve Mitoloji	246
Analojik Yaklaşım	248
Ünite 8: Ateizm ve Ateistik Kanıtlar	261
Ateizm: Tanımı ve Çeşitleri	264
Ateistik Kanıtlar	267
Materyalizm/Fizikalizm ve Natüralizm	268
Pozitivizm ve Mantıksal Pozitivizm.....	273
Ahlaki Ateizm.....	276
Ateistik Kanıtların Eleştirisi.....	279
Materyalizm ve Natüralizmin Eleştirisi.....	279
Pozitivizm ve Mantıksal Pozitivizmin Eleştirisi	286
Ahlaki Ateizmin Eleştirisi	289
Ünite 9: Kötülük Problemi	301
Kötülük Meselesinin Mahiyeti ve Ateistik Eleştiriler	304

Ünite 10: Dini Çeşitlilik.....	337
Dinî Çeşitlilik	340
Dinî Çeşitlilik Sorunu.....	340
Dinî Çeşitlilik: Temel Yaklaşımlar.....	344
Dinî Dışlayıcılık	344
Dinî Kapsayıcılık	348
Dinî Çoğulculuk	351
Ünite 11: Din ve Ahlâk.....	369
Giriş	372
Din	372
Ahlâk	376
Din ve Ahlâk İlişkisi	378
Ünite12: Din ve Bilim	397
Çatışma	404
Bağımsızlık	417
Entegrasyon.....	419
Diyalog.....	420
Ünite13: Ölüm Sonrası Hayat	433
Giriş	436
Kişisel Kimlik Meselesi	437
Beden Kriteri	438
Hafıza Kriteri.....	439
Nefs/Ruh Kriteri	440
Ölüm Sonrası Hayat Konusundaki Teoriler	442

Editörden

Din Felsefesi, en genel anlamıyla, din üzerinde felsefe yapmak demektir. Din ve felsefe kavramlarına çok farklı anlamlar verilebildiği için, din üzerinde felsefe yapmanın manası üzerinde uzlaşma olmayabilir. Din filozofu, öncelikle, dinî alanda ne olup bittiğini, inanılan şeyi, o şeye inanmanın ne anlama geldiğini ve uygulamada inancın nasıl ifade edildiğini anlamak maksadıyla dini araştırır. Bu araştırma esnasında; inananların ve teologların olduğu kadar, tarihçi, sosyolog, antropolog, psikolog ve filozofların da verilerini göz önünde bulundurur. Din filozofu, imanın sadece muhtevasını ve iman etmenin akli gerekçelerini tayin etmekle yetinmez, aynı zamanda bunun doğrulanabilip doğrulanamayacağını da değerlendirir. Din, tıpkı dil ve ahlak gibi, felsefî düşünceden önce zaten vardır. Dolayısıyla din felsefesi yapmak demek, ortaya yeni bir din koymak demek değildir. Bilimsel çalışmaları esnasında bilim adamı âleme yeni birtakım kanunlar koymadığı gibi din felsefesi yaparken filozof da yeni bir din icat etmez, zaten mevcut olan dini tanımaya, dinî alanda olan biteni anlamaya, başka bir ifadeyle keşfetmeye çalışır. Bu tanıma ve anlama aşamasında din filozofu, dinî alana bazı katkılarda bulunabilir. Bu katkılarını, hem imanı oluşturan inançlar hem de imanla uygulama arasında görünüşte veya gerçekte var olabilecek tutarsızlıkları tespit ederek ve bunların üstesinden gelmenin muhtemel yollarını teklif ederek yapabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse, din filozofunun görevi, dinî verinin felsefi açıdan değerlendirilmesidir. Anglo-Amerikan felsefe geleneğinde din felsefesi, dinî inançların hakikat iddialarını incelemek, dinin temel kavramlarının analizini yapmakla ilgilenmiştir. Kıta Avrupa'sı geleneğinde ise, din hakkındaki felsefî düşünce, dinî önermelerin epistemolojik analizinden çok dinin tarihsel süreçlerdeki anlamı üzerinde yoğunlaşmıştır. Din felsefesi teriminin felsefe literatürüne girişine Hegel'in *Din Felsefesi Üzerine Konferanslar* (1832) başlıklı eserinin sebep olduğu söylenir. Fakat bu, dinin felsefî açıdan ele alınması demek olan din felsefesinin, konusu itibarıyla, Hegel ile veya Hegel'den sonra ortaya çıktığı anlamına gelmez; konu, felsefe tarihi kadar eskidir.

İslam düşüncesinde din felsefesi ile ilgili meselelerin tarihini erken dönemlere kadar götürmek mümkün olmakla birlikte, İslam felsefesi ve kelam disiplininin farklı olarak 'din felsefesi' bağlamında değerlendirilebilecek ilk tartışmaların, İmam Gazali (ö.1111)'nin *Tehafütü'l Felasife* isimli eseri ile sistemli bir hal adığını söylemek mümkündür. Bu eserinde Gazali, dinî meseleleri felsefenin ilkelerinden hareketle tartıştığı için kelimcilerden; birinci derecede dinî meseleler üzerinde yoğunlaştığı için de İslam filozoflarından ayrılır. *Tehafüt*'ün ilk meselesi olan "alemin kıdemi" meselesinde, ilk bakışta alemin zamanda bir başlangıcının olup olmadığı tartışılmış olmasına rağmen, esasen İslam uluhiyet anlayışının mahiyeti, felsefi bir perspektiften, analiz edilmiştir. Çünkü Tehafüt geleneğinin daha sonraki döneminde aynı mesele Allah'ın, "failun bil ihtiyar" ya da "mucibu'n bizzat" olup olmamasıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. İslam düşünce geleneğinde din felsefesi disiplin altında Allah-alem ilişkisi, uluhiyet anlayışı, ilahi sıfatlar, mucize, ruh, ruhun ölümsüzlüğü, iman-akıl ilişkisi gibi konular ele alınmıştır. Bu konuların tartışılması Gazali'den sonra da, aynı yöntemle devam etmiş ve İslam düşüncesine özgü bir tartışma geleneği oluşmuştur. Tehafüt geleneği olarak da isimlendirilen bu geleneğini bir sonraki temsilcisi İbn Rüşd (ö.1198), sonra Ali Tusi (ö.1482) ve Hocaşade (ö. 1488) olmuş; XVI. Asırda Kemal Paşazade (ö. 1533) ve Karabağı (1535), XVIII. Asırda Mestcizade (ö. 1736), XIX. Asırda ise Musa

Kazım (ö. 1920) bu geleneği devam ettirmiştir. Bu durum, din felsefesi konularının başka düşünürler tarafından tartışılmadığı anlamına gelmemekte; bir disiplin olarak din felsefesinin İslam kültür havzasında özgün bir düşünce damarı olarak oldukça eski ve güçlü bir geçmişinin olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de din felsefesi deyiminden söz edilmesi, II. Meşrutiyet dönemiyle başlamıştır. Bu dönemde Memduh Süleyman 1908 (1326) yılında ‘*dinler felsefesi*’nden söz etmiş; Eşrefzade Muhammed Şevketi ise 1911 yılında Darulfünun Programına din felsefesi dersinin konulmasını teklif etmiş, fakat dersin programda fiilen yer alması 1926’da gerçekleşmiştir. Din felsefesi dersi, Darulfünun İlahiyat Fakültesi’nin 1933’de kapatılmasından sonra 1949-50 döneminde öğretime başlayan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin programında yer almamış; din felsefesinin bazı konuları “sistematik felsefe” dersinde ele alınmıştır. 1972-73 öğretim yılında yapılan düzenlemeyle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin beşinci sınıfına, Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü’nde haftada iki saat olmak üzere, ‘din felsefesi’ dersi konulmuştur. Buna göre Darulfünun İlahiyat Fakültesi’nin kapatılmasından sonra ‘din felsefesi’ adı ile müstakil bir ders ilk defa 1976-77 ders yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin programında yer almıştır.

Elinizdeki kitap, din felsefesinin ana konularını mümkün olabildiğince anlaşılır bir şekilde tanıtmak maksadıyla hazırlanmış olup onüç ünite halinde kurgulanmıştır. Ünitelerin bir kısmı, 2006 yılında ANKUZEM yayınları arasından çıkan *Din ve Ahlak Felsefesi* (editör Recep Kılıç) isimli eserin ilgili ünitelerinin yeniden gözden geçirilmesi veya genişletilmesi sonucunda hazırlanmıştır. “Felsefe ve Din”, “Tanrı ve Sıfatları”, “Tanrı’nın Varlığının Delilleri”, “Tanrı’nın Tarihe ve Tabiata Müdahalesi: Vahiy ve Mucize” ile “Dini Çeşitlilik” üniteleri bu şekilde yazılan ünitelerdir.

Kitabın hazırlanma aşamasında emeği geçen herkese, özellikle ünite yazarı öğretim üyelerimize ve kitabın yayımını en az hata ile gerçekleştirmeye özen gösteren ANKUZEM çalışanlarına teşekkür ederim.

Prof. Dr. Recep KILIÇ